

Clingendael

Netherlands Institute of International Relations

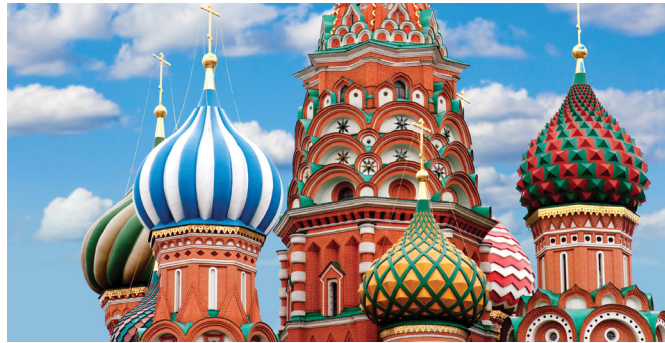
FEBRUARI 2022

Polarisatie van Rusland-houdingen in Nederland

De opkomst van gemeenschapsdenken in de buitenlandse politiek

© Reuters

Nieuwe scheidslijnen

De spanningen tussen het Westen en Rusland lopen hoog op maar worden in Nederland door verschillende groepen in de samenleving uiteenlopend beleefd.

Er is veel discussie in de media over de Russische eis dat een eigen invloedssfeer in Oost-Europa moet worden gerespecteerd. Ook de Nederlandse afhankelijkheid van Russisch gas staat volop in de belangstelling, terwijl de energieprijzen gevoelig hoog oplopen. Met het bezoek aan Oekraïne van premier Rutte en minister van Buitenlandse Zaken Hoekstra kiest de nieuwe regering duidelijk positie. Maar wat vindt de Nederlandse bevolking hier eigenlijk van?

* De auteurs zijn Mark Elchardus zeer erkentelijk voor zijn nauwe betrokkenheid bij het onderzoek. Ook danken zij in het bijzonder André Krouwel, Tom Etienne en Laura van Heck van Kieskompas voor de dataverzameling, en Hugo Klijn en Peter Haasbroek voor hun goede commentaar en ideeën.

In onderzoek van het Instituut Clingendael uit begin 2021 bleek dat de houdingen ten aanzien van Rusland gepolariseerd zijn in Nederland, in contrast met het Chinabeeld van de Nederlanders waarover aanzienlijk meer consensus is.¹ Eén jaar later, waarin Rusland weer de volle aandacht heeft geclaimd in de geopolitiek, is de vraag hoe de Nederlandse houdingen ten opzichte van Rusland zich hebben ontwikkeld, of de verdeeldheid binnen de Nederlandse bevolking voortduurt, en zo ja wat die verdeling verklaart?

In deze alert presenteren we de bevindingen over Nederlandse houdingen ten aanzien van Rusland, gemeten in twee representatieve steekproeven, in januari 2021 (N = 9,300) en in de tweede helft van december 2021 (N = 4,800). Ten aanzien van Rusland blijkt Nederland duurzaam verdeeld, ook in tijden van oplopende geopolitieke spanningen. De opkomst van gemeenschapsdenken in de samenleving leidt tot een nieuwe scheidslijn in de politiek. Mensen laten zich in hun buitenlandhoudingen leiden door een oordeel over de wijze waarop de Russische regering haar eigen gemeenschap tegemoet treedt. Aan de ene kant tekent zich een significante minderheid af die begrip heeft voor de Russische eisen, en affiniteit heeft met de manier waarop in Rusland traditioneel-conservatieve waarden en nationale trots worden uitgedragen. Aan de andere kant van het politieke spectrum zien we een groep die juist op basis van een negatief waardeoordeel over de wijze waarop Rusland met binnenlandse kritiek omgaat de internationale samenwerking wil staken. In beide gevallen zijn de houdingen in de geopolitiek dus vooral sociaal-cultureel bepaald, en niet klassiek sociaal-economisch, of *realpolitiek*.

Invloedsfeer

2021 was het jaar waarin het begrip 'invloedsfeer' terugkeerde in de internationale betrekkingen, culminerend in de Russische eisen van afgelopen december: de NAVO mag niet verder oostwaarts uitbreiden en alle NAVO-troepen moeten vertrekken uit landen die na 1997 lid van het bondgenootschap zijn geworden. Hoe kijken Nederlanders aan tegen wat president Poetin presenteert als een lijst van veiligheidsgaranties om de spanningen in Europa te verminderen?

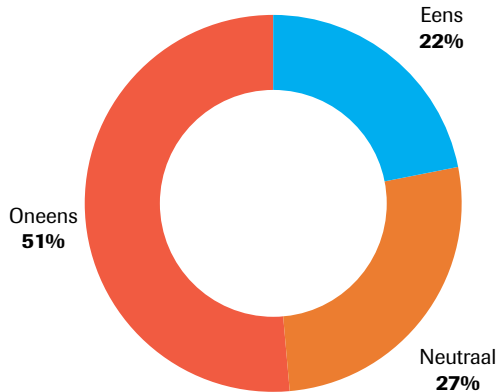
Een kleine meerderheid van de Nederlanders van iets meer dan vijftig procent wijst het idee van een Russische invloedsfeer af. Rond de twintig procent van de respondenten vindt echter dat Nederland er begrip voor moet hebben dat Rusland een invloedsfeer wil behouden in landen als Oekraïne en Belarus. Opvallend is dat deze percentages zo goed als stabiel blijven gedurende 2021, terwijl de geopolitieke spanningen met Rusland oplopen.

Een kwart tot een derde van de mensen houdt zich op de vlakte. Dit zou een relatie kunnen hebben met het feit dat respondenten zich onvoldoende geïnformeerd of betrokken voelen. In de peiling van januari 2021 gaf ruim 46% van de respondenten aan niet goed geïnformeerd te zijn over de rol die Rusland internationaal speelt, terwijl ruim 30% hier 'neutraal' invulde. Dat wil zeggen dat minder dan een kwart vond wel goed op de hoogte te zijn.

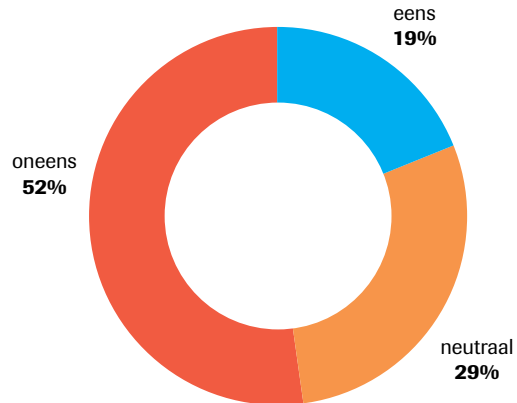
1 [Barometer_Alert_Rusland_def_0.pdf](#)
(clingendael.org)
[Barometer_Alert_Dreigingshiërarchie_febr2021_def.pdf](#) (clingendael.org)

Nederland moet er begrip voor hebben dat Rusland een invloedssfeer wil behouden in landen als Oekraïne en Belarus (ook wel: Wit-Rusland)

Januari 2021

December 2021

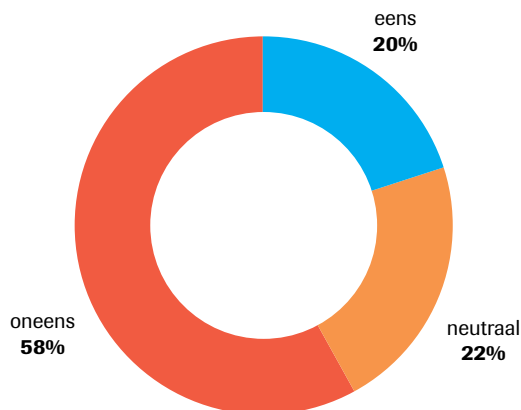
Belangen

Dichterbij komt de vraag of het geen probleem is als Nederland Russisch gas importeert, ook als dat ertoe leidt dat ons land afhankelijker wordt van Rusland. Minister Hoekstra van Buitenlandse Zaken noemde Nederlands voortdurende afhankelijkheid van Russisch gas onlangs “slecht te verkopen”.² Mocht Rusland immers binnenvallen in Oekraïne, met harde sancties tot gevolg, dan zou Moskou wel eens kunnen terugslaan met het dichtdraaien van de gaskraan.

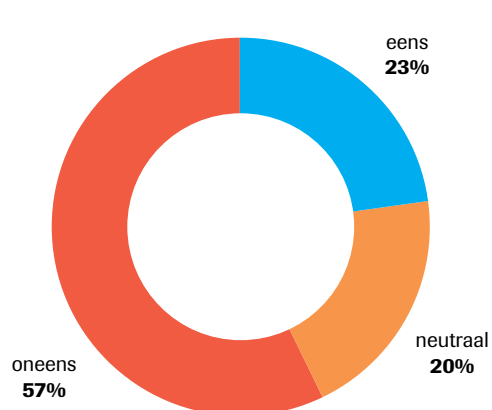
Een meerderheid van 58% (57% in januari 2021) van de Nederlanders is het met Hoekstra eens dat deze afhankelijkheid onwenselijk is. Ruim twintig procent ziet daar echter geen probleem in. Het percentage mensen dat neutraal is, is kleiner ten aanzien van deze kwestie die Nederlanders direct in hun belangen raakt.

Het is geen probleem als Nederland Russisch gas importeert, ook als dat ertoe leidt dat ons land afhankelijker wordt van Rusland.

Januari 2021

December 2021

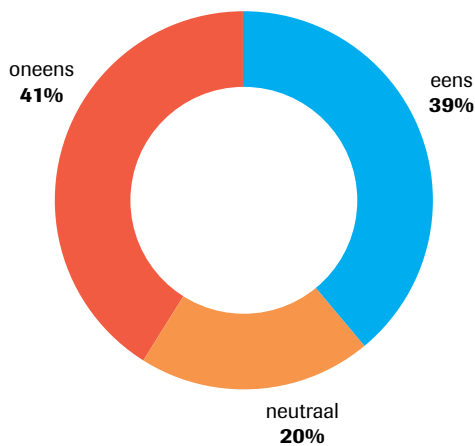

2 Minister van Buitenlandse Zaken Wopke Hoekstra bij Beau, 25 januari 2022. Zie: <https://www.gids.tv/tv-gids/uitzending-gemist/beau/6264171>

Barometer Alert

Duidelijk is dat voor een deel van de Nederlanders de oplopende energierekening wel een belangrijke factor is. Eind december 2021, toen de energiekosten in Nederland stegen, vond 39% van de respondenten dat Nederland meer Russisch gas moet afnemen als dat leidt tot lagere energiekosten. 41% was het daarmee oneens.

Als de import van Russisch gas leidt tot lagere energiekosten, moet Nederland meer Russisch gas afnemen.

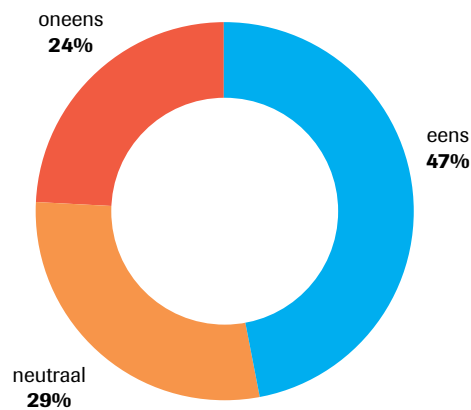

Waarden

Hoe verdeeld Nederland is waar het de koers ten aanzien van Rusland betreft, wordt duidelijk als de vraag wordt gesteld of het wenselijk is om met de Russische regering samen te werken, nu critici van het regeringsbeleid er in toenemende mate worden onderdrukt. Aan het eind van het jaar 2021, waarin oppositieleider Aleksei Navalny gevangen werd gezet en zijn aanhangers, kritische media en Russische maatschappelijke organisaties te maken kregen met toenemende repressie, trekt 47% van de Nederlanders de conclusie dat het niet langer wenselijk is om met de

Russische regering samen te werken. Voor bijna de helft van de Nederlanders wegen waardenoordelen over het binnenlands beleid van de Russische regering dus zeer sterk in de meningsvorming over de Nederlandse buitenlandse politiek. Net als in het geval van de vragen over een Russische invloedssfeer en onwenselijke afhankelijkheid van Russisch gas, manifesteert zich hier een groep van 24% van de Nederlanders, die er anders over denkt.

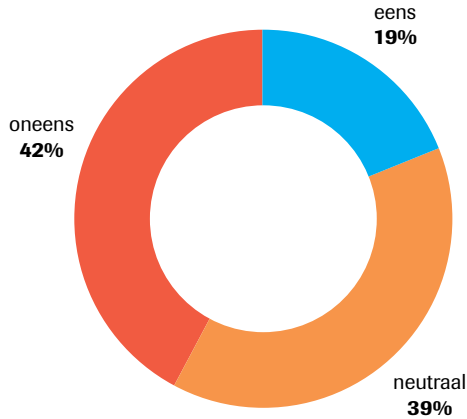
Het is niet langer wenselijk om met de Russische regering samen te werken, omdat critici van het regeringsbeleid in Rusland in toenemende mate worden onderdrukt.

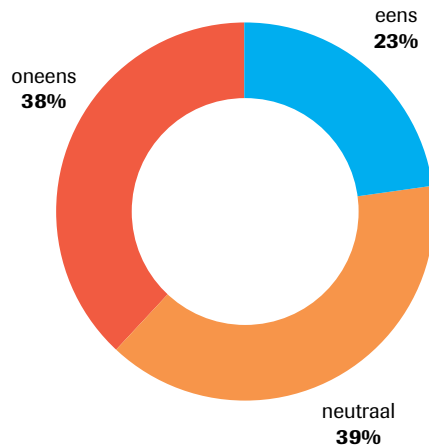
Gevraagd naar een oordeel over de wijze waarop in Rusland traditioneel-conservatieve waarden en nationale trots worden uitgedragen, antwoordt 23% van de Nederlanders dat zij dat een goede zaak vinden (iets toegenomen sinds januari 2021, toen 19% goedkeurend reageerde). 38% procent is het daarmee oneens (hier een kleine daling ten opzichte van de 42% in januari 2021). Wederom een groep van rond de twintig procent die affiniteit voelt met de Russische positie.

Ik vind het een goede zaak dat in Rusland traditioneel-conservatieve waarden en nationale trots worden uitgedragen.

Januari 2021

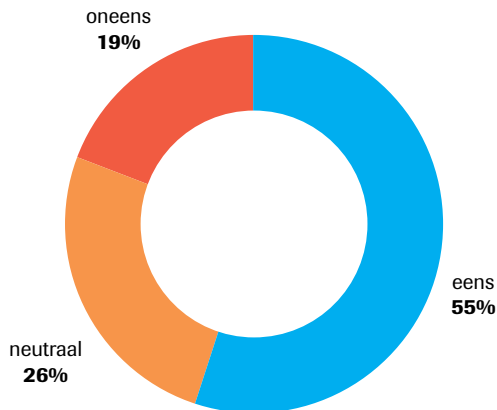

December 2021

Daarbij moet wel worden aangetekend dat een meerderheid van de Nederlanders (55%) vindt dat Rusland zijn eigen waarden kan kiezen, en dat Nederland zich daar niet mee te bemoeien heeft. 19% is het daarmee oneens.

Rusland kan zijn eigen waarden kiezen. Nederland heeft zich daar niet mee te bemoeien.

De opkomst van gemeenschapsdenken in de buitenlandse politiek

Als we de Ruslandhoudingen over het jaar 2021 bezien, dan valt op dat ze behoorlijk stabiel zijn en dat Nederland verdeeld blijft over het Ruslandbeleid. Als we de respondenten uitsplitsen naar politieke partijvoorkeuren zien we bovendien een

duidelijk verband tussen partijvoorkeur en houding ten opzichte van Rusland.

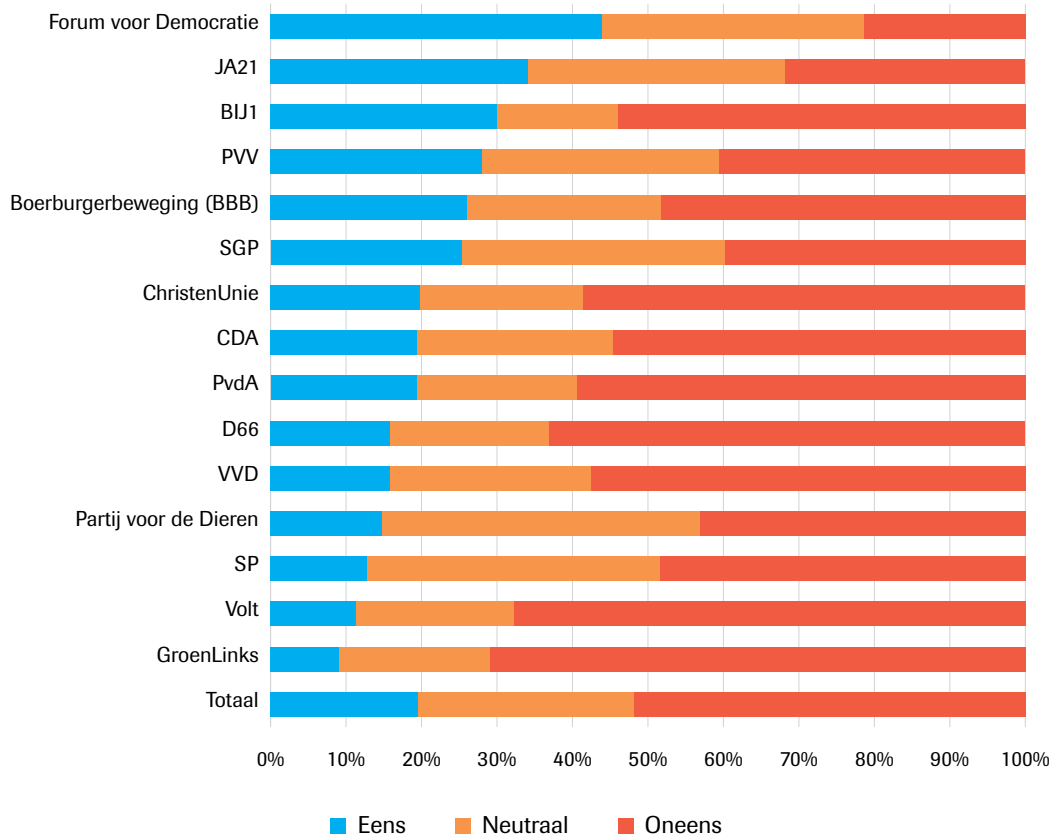
Aan de ene kant van het spectrum bevinden zich met name aanhangers van Forum voor Democratie, JA21, PVV, Boerburgerbeweging (BBB) en SGP, die significant positiever staan ten opzichte van de Russische eisen en (afhankelijkheid van) Rusland minder bedreigend vinden. Aan de andere kant van het politieke spectrum staan aanhangers van met name GroenLinks en Volt veel kritischer tegenover Rusland. Mensen met een partijvoorkeur voor BIJ1 voegen zich over het algemeen bij de laatstgenoemde groep, met uitzondering van hun oordeel over de Russische invloedssfeer, waar men uitgesproken maar zeer verdeeld over is. De aanhangers van de partijen VVD, CDA en PvdA zijn over het algemeen kritisch ten opzichte van Rusland, maar binnen elk van deze partijen zijn significante minderheden die meer begrip tonen voor de Russische wens van een invloedssfeer, en die met Rusland willen samen werken ondanks de toenemende repressie. De achterban van de VVD antwoordt op de vraag of de Russen zélf hun waarden mogen kiezen met een oordeel dat niet ver af staat van de achterbannen van Forum, JA21, PVV en BBB, mogelijk doordat hun gehechtheid aan soevereiniteit hier een rol speelt. Hetzelfde geldt mogelijk voor de aanhangers van Volt, die bij veel andere vragen veel dichter bij de positie van GroenLinks en BIJ1 zitten.

Barometer Alert

De terugkerende verdeling van partij-achterbannen nodigt uit tot nader onderzoek naar de redenen voor de ingenomen posities. Een eerste duiding lijkt te zijn dat het continuüm van Ruslandhoudingen niet bepaald wordt door klassieke sociaal-economische links/rechts-voorkeuren, maar vooral door gemeenschapsdenken. Waar al eerder op het internationale thema van migratie de afbakening en identiteit van de gemeenschap doorslaggevend werd voor de Nederlandse houdingen in het buitenlands beleid, met onder andere de opkomst van de PVV, is deze nu ook duidelijk zichtbaar in de houdingen ten opzichte van Rusland.

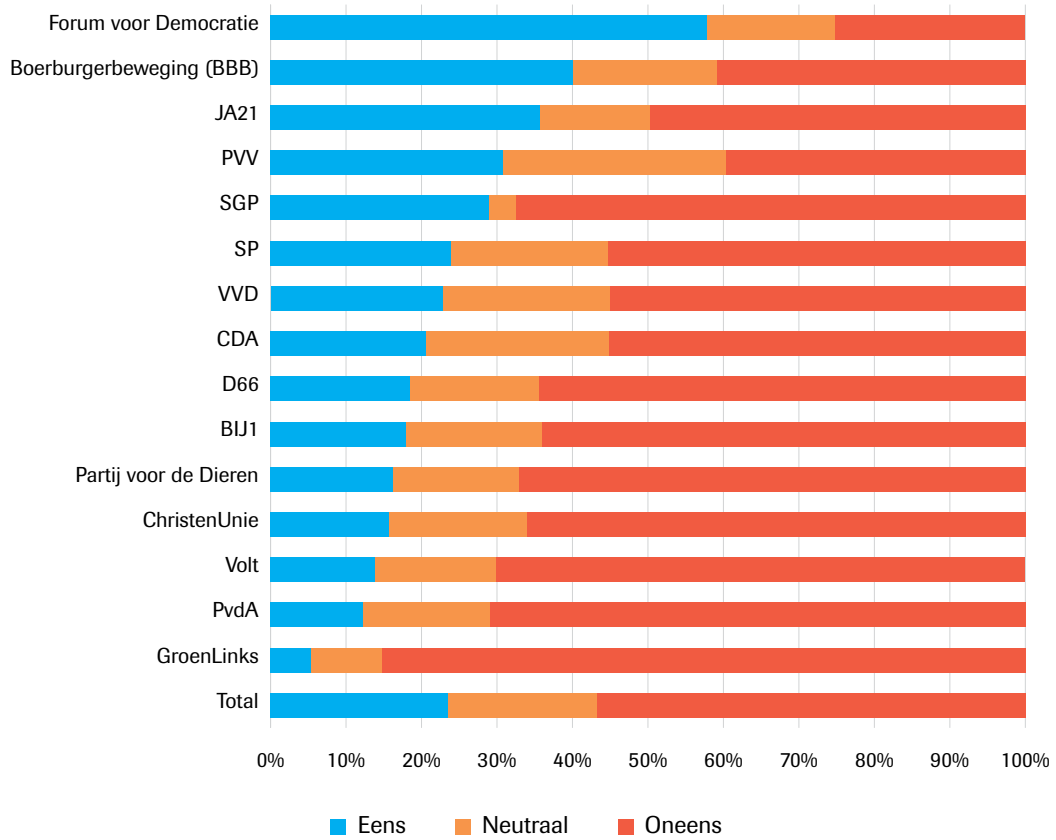
Met name de positie van aanhangers van Forum voor Democratie, die zich systematisch op het ene uiterste van het continuüm bevindt, herinnert aan het feit dat deze partij zich in de eerste fase na oprichting profileerde als fervent tegenstander van het Europese Associatieverdrag met Oekraïne rondom het raadgevend referendum over deze kwestie in 2016. Daarbij valt tevens op dat de achterbannen van enerzijds Forum, PVV en JA21 en anderzijds VVD ver van elkaar verwijderd zijn ten aanzien van de belangrijke kwestie omtrent een Russische invloedssfeer, ondanks het feit dat al deze partijen in de volksmond als ‘rechts’ worden aangeduid. Het is duidelijk dat deze kwalificatie, ontleend aan de positionering ten aanzien van sociaaleconomisch beleid, niet langer volstaat.

Nederland moet er begrip voor hebben dat Rusland een invloedssfeer wil behouden in landen als Oekraïne en Belarus (ook wel: Wit-Rusland)

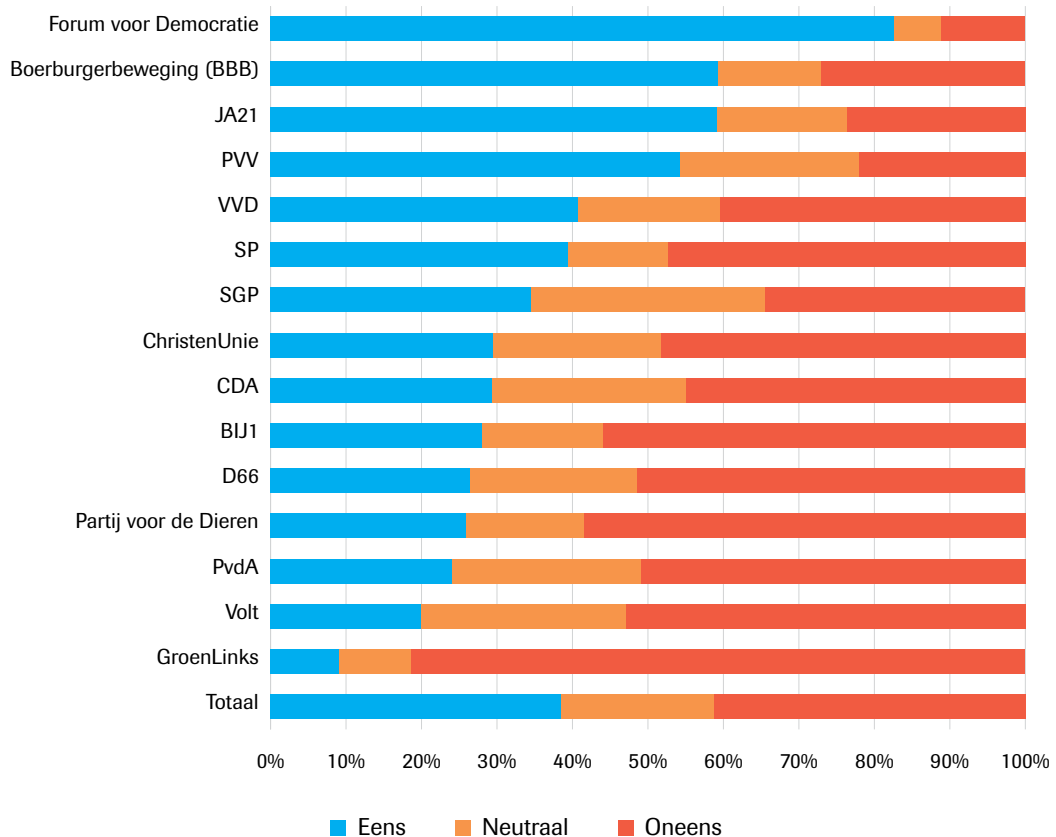

Barometer Alert

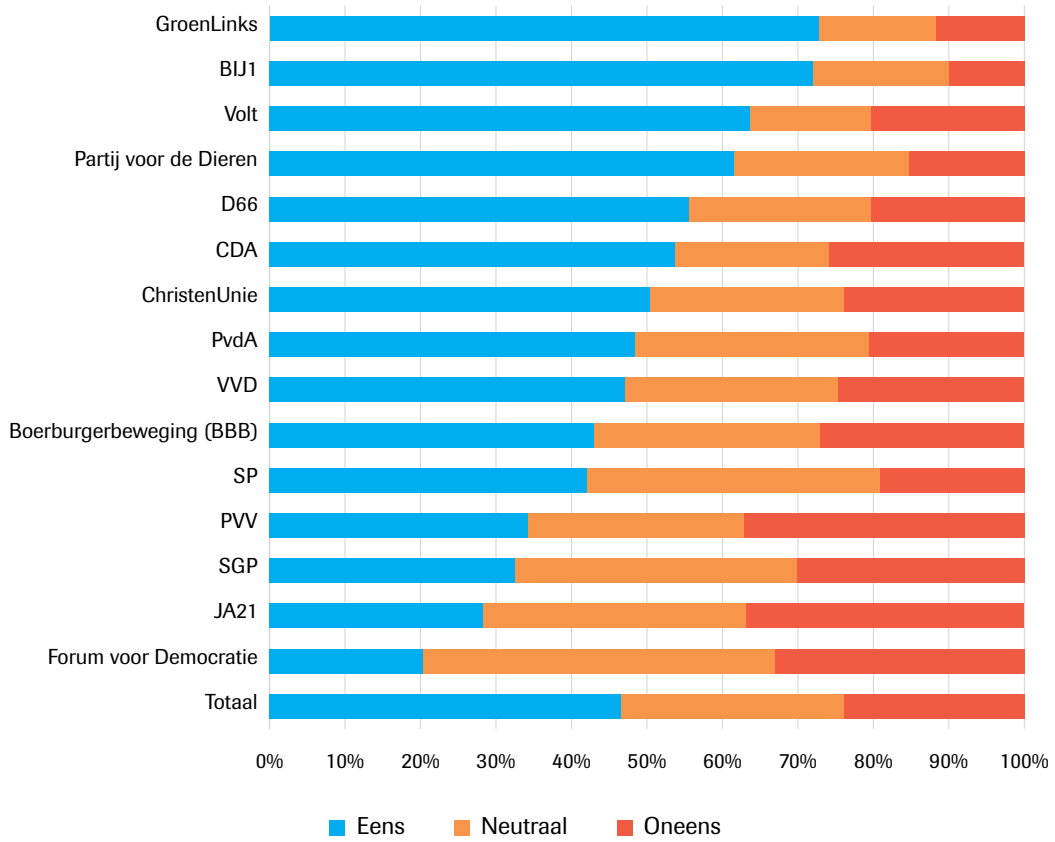
Het is geen probleem als Nederland Russisch gas importeert, ook als dat ertoe leidt dat ons land afhankelijker wordt van Rusland.

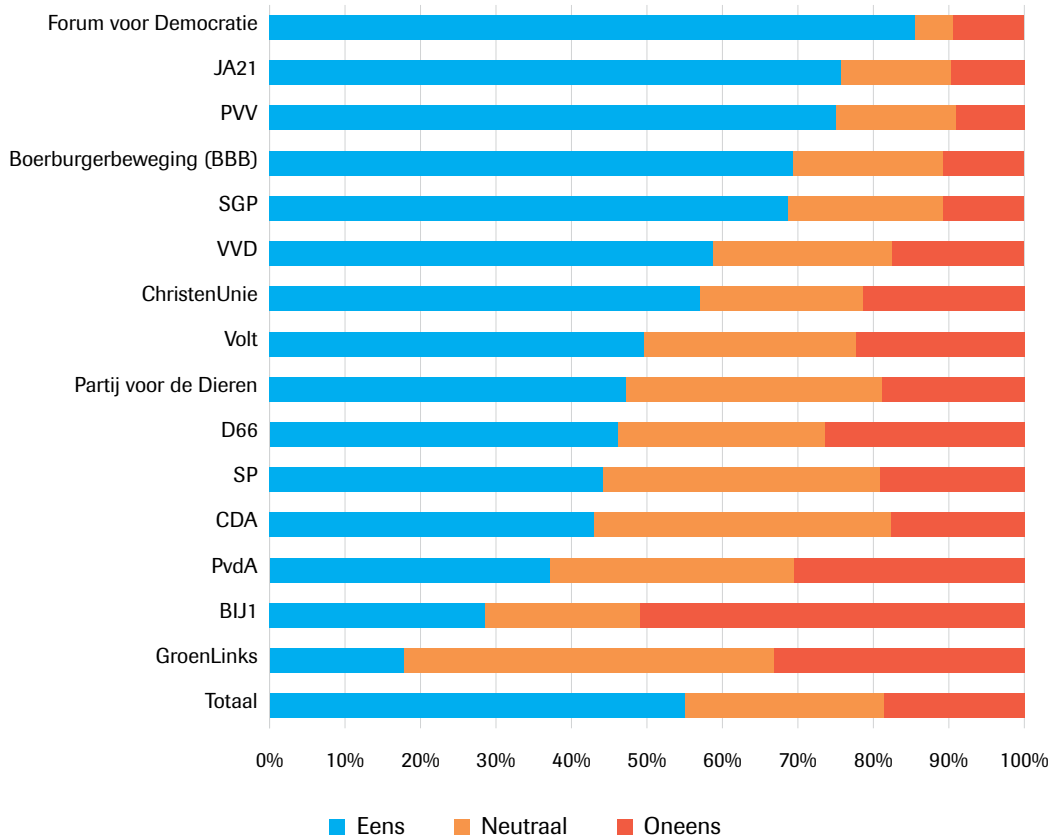
Als de import van Russisch gas leidt tot lagere energiekosten, moet Nederland meer Russisch gas afnemen.

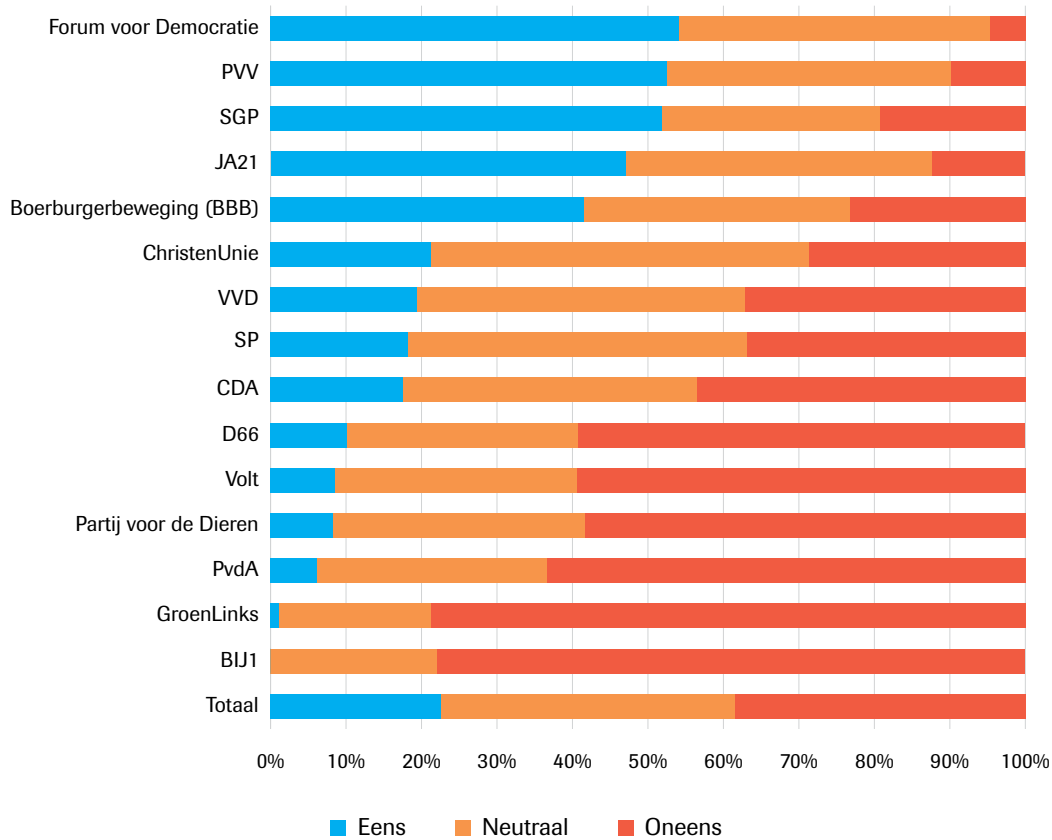
Het is niet langer wenselijk om met de Russische regering samen te werken, omdat critici van het regeringsbeleid in Rusland in toenemende mate worden onderdrukt.

Rusland kan zijn eigen waarden kiezen. Nederland heeft zich daar niet mee te bemoeien.

Ik vind het een goede zaak dat in Rusland traditioneel-conservatieve waarden en nationale trots worden uitgedragen.

Waardering of verwerping van Ruslands binnenlandse politiek

De standpunten van Nederlanders over een Russische invloedssfeer en over samenwerking met Rusland aan de ene kant kunnen in verband worden gebracht met waardering voor het uitdragen van traditioneel-conservatieve waarden en nationale trots in Rusland aan de andere kant. Dan blijkt dat deze houdingen sterk samenhangen. Van degenen die het

uitdragen van traditioneel-conservatieve waarden en nationale trots in Rusland een slechte zaak vinden, verwerpt 89% de Russische wens om een invloedssfeer te behouden. Van degenen die dit conservatief-nationalistische gedachtengoed wel onderschrijven heeft 59% begrip voor de Russische eis van een eigen invloedssfeer.³

3 In kruistabel 1 en 2 zijn de 'neutrale' categorieën uit de analyse gehaald, opdat alleen de respondenten met een sterke opvatting ten aanzien van beide relevante vragen worden meegenomen.

Kruistabel 1: Russische waarden X begrip voor Russische invloedssfeer

		Nederland moet er begrip voor hebben dat Rusland een invloedssfeer wil behouden in landen als Oekraïne en Belarus (ook wel: Wit-Rusland)		Totaal
		Oneens	Eens	
Ik vind het een goede zaak dat in Rusland traditioneel-conservatieve waarden en nationale trots worden uitgedragen.	Oneens	88,6%	11,4%	100,0%
	Eens	41,3%	58,7%	100,0%
Totaal		72,0%	28,0%	100,0%

Ook bij de positionering ten aanzien van de vraag of we nog langer met Rusland moeten samenwerken nu de Russische regering critici van het regeringsbeleid in toenemende mate onderdrukt zien we hetzelfde verband. Van degenen die niet enthousiast zijn over het conservatieve nationalisme van de Russische regering vindt 80% dat we de internationale samenwerking moeten staken omwille van deze mensenrechtenschendingen. Van degenen die het uitdragen van traditioneel-conservatieve waarden en nationale trots in Rusland wél een goede zaak vinden meent slechts 37% dat we de samenwerking met Rusland moeten staken.

De standpunten van Nederlanders inzake internationale betrekkingen lijken daarmee sterk door gemeenschapsdenken te worden bepaald. Al eerder zagen we dat de groep aanhangers van Forum voor Democratie, PVV en SGP Rusland minder als bedreiging zien⁴, nu zien we ook dat het oordeel of internationaal met Rusland kan worden samengewerkt bepaald wordt door een waardenperspectief. Het gemeenschapsdenken lijkt daarmee voor een aanzienlijke groep in Nederland niet alleen het sociaal-economische denken te overtroeven⁵, maar ook het *realpolitieke* denken in termen van internationale dreigingen en samenwerking.

Kruistabel 2: Russische Waarden X samenwerking met Rusland en onderdrukking critici

		Het is niet langer wenselijk om met de Russische regering samen te werken, omdat critici van het regeringsbeleid in Rusland in toenemende mate worden onderdrukt		Totaal
		Oneens	Eens	
Ik vind het een goede zaak dat in Rusland traditioneel-conservatieve waarden en nationale trots worden uitgedragen.	Oneens	20,4%	79,6%	100,0%
	Eens	63,2%	36,8%	100,0%
Totaal		34,7%	65,3%	100,0%

4 [Barometer_Alert_Rusland_def_0.pdf \(clingendael.org\)](#)

5 [Barometer_Alert_Rusland_def_0.pdf \(clingendael.org\)](#)

Ruslandhoudingen als voorbode van het politieke landschap van de toekomst?

Na jarenlange stilte over de internationale betrekkingen in het Nederlandse politieke debat constateren we dat de houdingen ten aanzien van Rusland inmiddels vooral verdeeld zijn door gemeenschapsdenken. Het zijn opvattingen over afbakening, identiteit en waarden van de gemeenschap die van grote invloed zijn. Niet alleen de internationale dreigingsperceptie of veronderstelde noodzaak tot internationale samenwerking vormt de houdingen, maar juist ook waardenoordelen over het schenden van de mensenrechten en over het traditioneel-conservatieve nationalisme van de Russische regering.

In de Ruslandhoudingen tekent zich bovendien een nieuwe groep af binnen de achterbannen die voorheen werden aangeduid als 'rechts'. Met name ten aanzien van de kwestie van respect voor een Russische invloedssfeer contrasteren de opvattingen van de achterbannen van Forum, PVV, Ja21 en BBB sterk met die van de VVD. Dit contrast in de Nederlandse bevolking resoneert met wat we in de Franse verkiezingsstrijd zien gebeuren, waar de nieuwe kandidaat Eric Zemmour het voor Rusland opneemt (op een veel radicaler wijze dan Marine le Pen dat eerder deed): "Rusland wordt belegerd door de NAVO, maar ze stellen het voor alsof Rusland de agressor is. Zo hebben de Angelsaksers dat altijd gedaan, ook met Lodewijk XIV en Bonaparte".⁶

Ook het grote belang dat aan mensenrechten wordt gehecht op het andere uiterste van het continuüm horen we terug in het buitenland, waar hoge vertegenwoordiger van de Europese Unie voor buitenlandse zaken en veiligheidsbeleid Josep Borrell vorig jaar nog zei dat de essentie van het buitenlands beleid het veranderen van het *binnenlands* beleid van derde landen is.⁷

Tegelijkertijd zien we dat een aanzienlijk deel van de Nederlanders (nog) neutraal antwoordt op de gestelde vragen en een meerderheid van de Nederlanders aangeeft behoefte te hebben aan meer informatie over Rusland. De combinatie van polarisatie en een gebrek aan informatie maakt de Nederlandse samenleving ook kwetsbaar voor beïnvloeding van buitenaf. Laat dat een impuls zijn voor een grondig Nederlands debat over het buitenlands beleid in het algemeen en over Rusland in het bijzonder.

6 Eric Zemmour op Dailymotion CNews, 21 mei 2021.

7 Josep Borrell, seminar *European Foreign policy in times of Covid-19, a conversation with High Representative Josep Borrell*, Groupe d'Etudes Géopolitiques, 29.04.21.

Annex 1: Variabelen overzicht

Conservatieve waarden in Rusland⁸

- Ik vind het een goede zaak dat in Rusland traditioneel-conservatieve waarden en nationale trots worden uitgedragen.
- Rusland kan zijn eigen waarden kiezen. Nederland heeft zich daar niet mee te bemoeien.

Invloedsfeer

- Nederland moet er begrip voor hebben dat Rusland een invloedsfeer wil behouden in landen als Oekraïne en Belarus (ook wel: Wit-Rusland).

Samenwerking met Rusland en de mensenrechten

- Het is niet langer wenselijk om met de Russische regering samen te werken, omdat critici van het regeringsbeleid in Rusland in toenemende mate worden onderdrukt.

Russisch gas

- Het is geen probleem als Nederland Russisch gas importeert, ook als dat ertoe leidt dat ons land afhankelijker wordt van Rusland.
- Als de import van Russisch gas leidt tot lagere energiekosten, moet Nederland meer Russisch gas afnemen.

Kennis over Rusland

- Ik voel me goed geïnformeerd over de rol van Rusland op het wereldtoneel en de gevolgen hiervan voor Nederland

Politieke voorkeur

Op welke politieke partij zou u stemmen als er vandaag Tweede Kamerverkiezingen zouden zijn?

- VVD
- D66
- PVV
- CDA
- SP
- PvdA
- GroenLinks
- Forum voor Democratie
- Partij voor de Dieren
- ChristenUnie
- JA21
- 50Plus
- SGP
- Volt
- DENK
- 50Plus
- Boerburgerbeweging (BBB)
- BIJ1
- Een andere partij, namelijk...
- Blanco
- Ik mag niet stemmen
- Weet ik nog niet
- Ik zou niet stemmen

⁸ Voor alle vragen, uitgezonderd 'politieke voorkeur', konden de respondenten een van de volgende vijf antwoordcategorieën invullen: 'helemaal niet mee eens, niet mee eens, neutraal, mee eens, helemaal mee eens'.

About the Clingendael Institute

Clingendael – the Netherlands Institute of International Relations – is a leading think tank and academy on international affairs. Through our analyses, training and public debate we aim to inspire and equip governments, businesses, and civil society in order to contribute to a secure, sustainable and just world.

www.clingendael.org
info@clingendael.org
+31 70 324 53 84

 @clingendaelorg
 The Clingendael Institute
 The Clingendael Institute
 clingendael_institute
 Clingendael Institute
 Newsletter

About the authors

Monika Sie Dhian Ho is General Director of the Clingendael Institute and is vice chair of the European Integration Committee of the Netherlands Advisory Council on International Affairs (AIV). She also lectures at the Netherlands School of Public Administration in The Hague.

Christopher Houtkamp is a Research Fellow at the Clingendael Institute. He is tasked with the quantitative analysis of the 'Buitenland Barometer', a large dataset on the attitude of Dutch citizens towards a wide range of foreign policy issues.

Bob Deen is Coordinator of the Clingendael Russia and Eastern Europe Centre (CREEC) and Senior Research Fellow of the Security Unit of the Clingendael Institute. His research focuses on international security issues and multilateral cooperation, with a particular focus on Eastern Europe, Russia, the Caucasus and Central Asia.

Teun van der Laan is Research Assistant at the Clingendael Institute. He is a Master Student in Econometrics and Political Science at the University of Amsterdam.